

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Дмитрук Сергій Миколайович

УДК 330.342.146:331:364 (477)

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ КРИЗИ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі управління персоналом та економіки праці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Грішнова Олена Антонівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка,
професор кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Антонюк Валентина Полікарпівна,
Інститут економіки промисловості НАН
України (м. Київ),
головний науковий співробітник відділу
економічних проблем соціальної політики

кандидат економічних наук, професор
Кір'ян Тетяна Михайлівна,
Науково-дослідний інститут праці і
зайнятості населення Міністерства соціальної
політики України і НАН України (м. Київ),
директор

Захист відбудеться «08» червня 2016 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.03 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49^Г, ауд. 601.

Автореферат розіслано «06» травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

А. В. Федорченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У XXI столітті людський капітал (ЛК) є визначальним чинником забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, економічного та соціального розвитку, тому його збереження в умовах кризи є одним із стратегічних соціальних завдань на всіх рівнях. Кризові явища охопили всі сфери життя України – ми стали свідками соціально-економічної, політичної, військової кризи. Внаслідок цього подолання негативних наслідків сучасної кризи потребуватиме значних ресурсів і досить тривалого часу, а також інтелектуальних зусиль з боку вчених.

Витоки теорії людського капіталу знаходимо в працях класиків економічної думки: В. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. Міля. Ґрунтовні теоретичні розробки Т. Шульца, Г. Беккера, Х. Боуена, Дж. Кендрика, Дж. Мінцера, Л. Туроу, М. Блауга у 60-х роках XX ст. сприяли визнанню продуктивних здібностей людини особливим видом капіталу. Завдяки науковим розвідкам згаданих учених та доробку їхніх послідовників доцільність вкладення коштів у розвиток людської особистості сьогодні вже сприймається як аксіома. Тому сучасний контекст розвитку теорії людського капіталу зосереджений на різних аспектах визначення та підвищення ефективності інвестування в людину.

Наукові пошуки в царині людського капіталу тривають і нині. В Україні на цій ниві успішно працюють В. Антонюк, Л. Безтелесна, В. Близнюк, О. Бородіна, О. Грішнова, Т. Кір'ян, А. Колот, Т. Костишина, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Л. Любохинець, О. Макарова, Д. Мельничук, Л. Михайлова, Г. Міщук, Г. Назарова, О. Новікова, І. Петрова, М. Романюк, У. Садова, М. Семикіна, Л. Семів, Л. Шаульська, Л. Шевчук та ін. Важливі аспекти розвитку людського капіталу досліджують фахівці з близького зарубіжжя, зокрема О. Добринін, С. Дятлов, Р. Капелюшніков, А. Корицький, В. Марцинкевич, Є. Циренова та ін. Питання впливу кризових явищ на людський капітал досліджені в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Брінцевої, Л. Гальків, Д. Мельничука, Н. Паралуті, Т. Хаусчілдт та ін.

Збереження людського капіталу (ЗЛК) є першочерговим завданням в умовах значного загострення негативного впливу кризових явищ, стрімкого знецінення національної валюти, зниження рівня ділової активності та загального економічного спаду в Україні. Процеси формування та збереження людського капіталу реалізуються в напрямках збереження здоров'я, забезпечення освіти, здійснення наукової діяльності, зайнятості та соціального захисту. Зменшення можливостей громадян за кожним із напрямів формування та використання людського капіталу обумовлює негативні зміни в загальних показниках його оцінки – як національних, так і міжнародних.

Однак питання, пов'язані з оцінкою впливу кризових явищ на процеси формування, розвитку, збереження та відтворення людського капіталу, усе ще залишаються недостатньо дослідженими в науковій літературі. Відсутність цілісних системних досліджень зазначених проблем та потреба в науковому обґрунтуванні формування соціально-економічного механізму такого збереження зумовили вибір теми роботи, постановку її мети, завдань і логіку викладення матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою науково-дослідних робіт кафедри управління персоналом та економіки праці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темами «Механізм регулювання соціально-трудова відносин на ринку праці» (державний реєстраційний номер 0102U000125), «Розвиток відносин у сфері праці та соціально-трудова інфраструктури» (державний реєстраційний номер 0106U001807), «Соціально-трудова відносини в сучасній українській економіці: стан, тенденції розвитку, регулювання» (державний реєстраційний номер 0111U002618). У межах зазначених тем автором запропоновано методологічні підходи до оцінювання впливу кризових явищ на процеси збереження людського капіталу, визначено основні чинники та напрями їх дії, оцінено цей вплив в Україні за період 2008–2014 рр., розроблено соціально-економічний механізм збереження людського капіталу в умовах кризи.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в науковому обґрунтуванні пріоритетних напрямів збереження людського капіталу України та в удосконаленні соціально-економічного механізму його збереження в умовах кризи.

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовано та вирішено такі наукові завдання:

- поглибити теоретичні підходи до визначення сутності категорії «людський капітал» на різних рівнях та визначити поняття «збереження людського капіталу»;
- розробити науково-методичний інструментарій виокремлення складових формування та збереження людського капіталу на різних рівнях в умовах кризи;
- визначити чинники впливу кризових явищ на процеси формування та збереження людського капіталу;
- розробити методологічний підхід до визначення можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи з використанням інтегрального індексу;
- провести оцінювання можливостей ЗЛК в умовах кризи в Україні на основі розробленої системи індикаторів;
- здійснити оцінювання впливу кризових явищ на можливості збереження людського капіталу в Україні;
- удосконалити теоретичний підхід до побудови соціально-економічного механізму ЗЛК в умовах кризи;
- обґрунтувати нормативно-правове, організаційно-економічне, соціальне та фінансово-економічне забезпечення збереження людського капіталу України в умовах кризи;
- визначити пріоритетні напрями збереження людського капіталу України в сучасних кризових умовах.

Об'єктом дослідження є процеси збереження людського капіталу в умовах кризи.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та практичні рекомендації щодо формування і функціонування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в Україні за умов кризи.

Методи дослідження. Для досягнення мети в роботі використано низку взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що були послідовно застосовані в дисертації: *історико-логічний* метод – для дослідження

еволюції сутності категорії «людський капітал» (пп. 1.1); *класифікаційно-аналітичний* метод – для виокремлення складових формування та збереження людського капіталу в умовах кризи (пп. 1.1), а також чинників впливу кризових явищ на процеси формування, використання та збереження людського капіталу (п. 1.2); *економіко-математичні* методи – для розрахунку інтегрального індексу можливостей ЗЛК в умовах кризи (пп. 1.3, 2.1, 2.2) і оцінювання глибини кризових явищ (пп. 1.3, 2.3); *графічно-аналітичний* метод – для наочної ілюстрації досліджуваних соціально-економічних явищ і процесів (пп. 1.2, 2.1, 2.3, 3.2); методи *статистичного аналізу* застосовувалися під час дослідження індикаторів ЗЛК та глибини кризових явищ (пп. 2.1, 2.2, 2.3).

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти України з питань розвитку освіти, охорони здоров'я, національні стратегічні документи з соціального розвитку, статистичні матеріали Державної служби статистики України, наукові праці зарубіжних і вітчизняних авторів, матеріали науково-практичних конференцій та семінарів, а також результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних засад оцінювання впливу кризових явищ на процеси формування і збереження людського капіталу, а також обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо розробки соціально-економічного механізму його збереження в Україні. Основні результати, які характеризують наукову новизну, такі:

вперше:

– запропоновано методологічний підхід до оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи, який ґрунтується на врахуванні ключових чинників, що характеризують можливості ЗЛК, за вимірами: можливості збереження здоров'я, освіти, зайнятості та соціального забезпечення. У межах цього підходу інтегровано шість етапів: розробка системи індикаторів оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи; нормування індикаторів; визначення часткових індексів та інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу; оцінювання глибини кризових явищ за системою показників; розрахунок коефіцієнтів парної кореляції між факторними показниками; оцінка впливу кризових явищ на можливості ЗЛК. Цим створено наукову основу для оцінювання впливу кризи на людський капітал та обґрунтування можливостей його збереження;

удосконалено:

– тлумачення категорії «людський капітал» та визначено поняття «збереження людського капіталу», що в авторському трактуванні розглядається як запобігання втрат людського капіталу (які можуть виявлятися у скороченні його обсягів та можливостей використання, зниженні якості, погіршенні структури, зношенні тощо) шляхом створення в країні сприятливих умов, у яких живе, розвивається, навчається і працює її населення. На відміну від існуючих тлумачень, у них не тільки враховано всі елементи цих понять, але й створено теоретичне підґрунтя для оцінювання можливостей ЗЛК в умовах кризи;

– теоретичний підхід до побудови соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в умовах кризи, особливістю якого є: системне

поєднання його нормативно-правового, організаційно-економічного, соціального та фінансово-економічного забезпечення; обґрунтування концептуальних основ формування такого механізму в умовах кризи – його мети, завдань, елементів та принципів побудови; виділення основних напрямів функціонування щодо розробки та реалізації державної програми збереження людського капіталу як стратегічного ресурсу відновлення та розвитку національної економіки, запровадження державного моніторингу індикаторів людського капіталу, формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом, встановлення справедливого рівня державних соціальних стандартів, створення умов для розвитку регіональних ринків праці, виведення заробітних плат «із тіні»;

дістали подальший розвиток:

- методичний підхід до оцінювання глибини кризових явищ, їхніх особливостей і тенденцій перебігу в сучасних умовах, у межах якого запропоновано інтегральний індекс, який, розвиваючи відомі підходи, об'єднує ключові індикатори оцінювання кризи, визначається за середньою геометричною і має чітку інтерпретацію, що дає можливість використовувати його при визначенні впливу кризових явищ на можливості ЗЛК в Україні;

- систематизація чинників впливу кризових явищ на процеси формування, використання та збереження людського капіталу, в якій, на відміну від інших підходів, виокремлено групи глобалізаційних, політичних, економічних і соціальних чинників, негативний вплив яких обумовлює зменшення можливостей продуктивної зайнятості, падіння доходів, скорочення можливостей підтримання здоров'я, звуження масштабів та зниження рівня якості освіти, погіршення добробуту тощо;

- методичний інструментарій виокремлення складових формування та збереження людського капіталу в умовах кризи, який передбачає визначення елементів цих процесів на різних рівнях за такими вимірами: особистісні та ділові характеристики (здібності, мотивація, мобільність, культура); освіта і професійна підготовка (загальні та спеціальні знання, досвід і стаж роботи); здоров'я (природне та набуте); інституційна інфраструктура (інфраструктура забезпечення зайнятості, освіти та здійснення наукової діяльності, збереження здоров'я та соціального забезпечення, антикризового управління людським капіталом).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, висвітлені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій, які створюють підґрунтя для подальших досліджень процесів відтворення людського капіталу, забезпечують методичну основу для оцінювання впливу на нього кризових явищ, відіграють важливу роль у формуванні соціально-економічного механізму його збереження в умовах кризи. Науково-методичні та практичні рекомендації, спрямовані на збереження людського капіталу, знайшли застосування в практичній діяльності Департаменту стратегічного планування та аналізу Міністерства соціальної політики України під час обґрунтування основних пріоритетів, методів і заходів державної соціальної політики стосовно збереження людського капіталу України в умовах кризи (довідка № 107/10/136-15 від 03.06.2015). Пропозиції щодо розробки та реалізації державної програми збереження людського капіталу як стратегічного ресурсу відновлення та розвитку національної економіки, запровадження державного моніторингу

індикаторів ЛК, формування інфраструктури антикризового соціального управління, узгодження діяльності всіх соціальних інститутів, що стосується цих питань, формування системи охорони здоров'я, орієнтованої на збереження ЛК були використані Асоціацією «Виробники ліків України» при формуванні та реалізації політики у сфері охорони здоров'я населення, розробленні пропозицій щодо подальшого розвитку нормативно-правової бази галузі, гармонізованої із нормами ВООЗ та ЄС (довідка № 743 від 08.10.2015).

Окремі результати дослідження запроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Економіка праці та соціально-трудова відносини» та «Управління трудовим потенціалом» (довідка від 09.11.2015).

Особистий внесок здобувача. Усі отримані наукові, методичні та практичні результати, що виносяться на захист, є особистими розробками автора та знайшли відображення в опублікованих ним працях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, що є результатом власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи доповідалися на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема: «Управління людськими ресурсами: проблеми теорії і практики» (м. Київ, 19–20 квітня 2005 р.), «Управління людськими ресурсами: держава, регіон, підприємство» (м. Донецьк, 26–27 квітня 2006 р.), «Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 17–18 травня 2007 р.), «Міграція населення в контексті соціально-економічного розвитку» (м. Київ, 13 листопада 2008 р.) «Соціально-трудова відносини: теорія та практика» (м. Київ, 22–24 вересня 2010 р.), «Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта» (м. Харків, 11–14 квітня 2012 р.), «Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток» (м. Київ, 3–4 жовтня 2012 р.), «Перспективи розвитку регіонів: інноваційна діяльність і управління проектами» (м. Львів, 24–25 квітня 2015 р.), «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (м. Миколаїв, 30 квітня 2015 р.), «Трансформація соціально-трудова сфери: сучасні виклики, тенденції, доміанти інноваційного розвитку», (м. Київ, 2–6 листопада 2015 р.), «Інструменти регулювання національної економіки в умовах сучасних глобальних викликів» (м. Хмельницький, 8–10 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційної роботи опубліковано в 16 наукових працях загальним обсягом 6,4 д. а., з них: 8 статей – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 3 – у наукових фахових виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, 4 – в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 219 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 162 сторінках, у тексті дисертації розміщено 11 рисунків на 8 сторінках, 30 таблиць на 15 сторінках та 6 додатків на 21 сторінці. Список використаних джерел містить 247 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, основні завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, викладено відомості про їх апробацію, наведено кількість та обсяг публікацій за результатами дослідження.

У розділі 1 «Теоретичні аспекти дослідження збереження людського капіталу» представлено сучасне розуміння сутності категорії «людський капітал», визначено поняття «збереження людського капіталу», виокремлено складові формування та збереження людського капіталу в умовах кризи на різних рівнях; визначено чинники впливу кризових явищ на процеси формування та збереження людського капіталу та розроблено методологічні основи оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи.

Авторський підхід до розуміння сутності категорії «людський капітал» ґрунтується на тому, що визначальною ознакою людського капіталу на всіх рівнях є його продуктивне використання та отримання доходу від нього. Збереження людського капіталу є першочерговим завданням в умовах значного загострення негативного впливу кризових явищ, зниження рівня ділової активності та загального економічного спаду. ЗЛК ми визначаємо як запобігання втрат людського капіталу, які можуть виявлятися в скороченні обсягів, зниженні його якості, погіршенні структури, зношенні тощо, а також як створення в країні сприятливих умов, у яких живе, розвивається, навчається і працює її населення.

У роботі запропоновано концептуальний підхід до виокремлення складових формування та збереження людського капіталу в умовах кризи, який передбачає визначення відповідних елементів на різних рівнях за такими вимірами, як особистісні та ділові характеристики (здоров'я, здібності, мотивація, мобільність); освіта і професійна підготовка (загальні та спеціальні знання, досвід і стаж роботи); культура (професійна та загальна); інституційна інфраструктура (забезпечення зайнятості, збереження здоров'я, освіти та здійснення наукової діяльності, соціального забезпечення, антикризового управління людським капіталом).

Визначено та систематизовано групи чинників впливу кризових явищ на процеси формування, використання та збереження людського капіталу України: глобалізаційні (світова економічна криза, циклічне уповільнення технологічного розвитку провідних країн світу, залежність вітчизняних підприємств від монопольних зовнішніх джерел сировини та енергії тощо), політичні (політична нестабільність, військові дії на Сході країни, корупція, відсутність єдиного підходу в державній політиці щодо розвитку і використання людського капіталу та ін.), економічні (інфляційні процеси, знецінення національної валюти; системні економічні деформації; висока залежність від фінансової допомоги міжнародних організацій; низька ефективність, енергозатратність та неконкурентоспроможність вітчизняних підприємств; загострення конкуренції на ринку праці та ін.), соціальні (загострення соціальних протиріч у суспільстві, деградація морально-духовних цінностей, низький рівень соціальної відповідальності та згуртованості суспільства тощо). Негативний вплив цих чинників обумовлює зменшення можливостей

підтримання здоров'я, звуження масштабів та погіршення якості освіти, падіння доходів і добробуту населення, зменшення можливостей продуктивної зайнятості.

Розроблено методологічний підхід до оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи, який ґрунтується на врахуванні ключових чинників, що характеризують ці можливості за основними вимірами, і включає в себе шість етапів (рис. 1). Інтегральний індекс можливостей ЗЛК визначається за середньою геометричною та об'єднує такі індикатори, як Індекс можливостей збереження здоров'я $I_{мзз}$ (включає загальні витрати на охорону здоров'я (A_1), забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей (A_2), середню очікувану тривалість життя населення при народженні (A_3)); Індекс можливостей забезпечення освіти $I_{мзо}$ (включає загальні витрати на освіту (B_1), частку осіб із вищою освітою серед населення у віці 25 років і старше (B_2), середню тривалість навчання осіб віком 25 років і старше (B_3)); Індекс можливостей забезпечення зайнятості $I_{мзз_{ан}}$ (включає рівень зайнятості населення (C_1), чисельність вибулих на одного прийнятого на роботу (C_2), частку працівників, які отримують зарплату, меншу від 1,5 прожиткових мінімумів (C_3), частку працівників, які здійснюють трудову діяльність в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам (C_4)); Індекс можливостей соціального забезпечення $I_{мсз}$ (включає загальні витрати на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді (D_1), загальні витрати на соціальний захист пенсіонерів (D_2)).

З урахуванням основних напрямів впливу кризи в дисертації розроблено Інтегральний індекс визначення глибини кризових явищ, що об'єднує такі індикатори (стимулятори та дестимулятори): темп росту випуску товарів та послуг ($Tr_{вип}$), темп росту сальдо експорту-імпорту товарів і послуг (Tr_c), темп росту валового внутрішнього продукту ($Tr_{ВВП}$), темп росту обсягу прямих інвестицій (Tr_{III}), темп росту безробіття (Tr_B), темп росту рівня бідності ($Tr_{Біо}$).

Це стало теоретичним підґрунтям для визначення загальної тенденції впливу кризових явищ на можливості збереження людського капіталу; виокремлення найбільш вразливих сфер та розробки пріоритетних заходів у цій царині.

У розділі 2 «Оцінка можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи» проведено аналіз чинників, які впливають на можливості збереження людського капіталу на макрорівні в умовах кризи; оцінено можливості ЗЛК в умовах кризи в Україні на основі розробленої системи індикаторів; здійснено оцінку глибини кризових явищ та їх впливу на можливості збереження людського капіталу.

У роботі доведено, що збереження людського капіталу є важливою передумовою поступового подолання негативного впливу кризових явищ в економіці України, яке передбачатиме не лише відновлення докризових обсягів виробництва, а й поступове зростання інвестицій у людський капітал.

Оцінка можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи проводилась за розробленою в розділі I методологією. Досліджуваний період охоплює як кризові (2008–2009 рр., 2013–2014 рр.), так і міжкризові роки (2010–2012 рр.), що дозволяє оцінити вплив кризових явищ у динаміці. Результати оцінки показано на (рис. 2). Можливості збереження людського капіталу в Україні за Інтегральним індексом та частковими індикаторами переважно низькі або

ЕТАП 1. Розробка системи індикаторів оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи

ЕТАП 2. Нормування індикаторів, оцінка регіональної варіації інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу

ЕТАП 3. Визначення часткових індексів та Інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу ($I_{МЗЛК}$)

Оцінювання можливостей збереження людського капіталу за чотирма вимірами – можливості забезпечення здоров'я, освіти, зайнятості, можливості соціального забезпечення

Індекс можливостей збереження здоров'я:

$$I_{МЗЗ} = \sqrt[3]{A_1 \times A_2 \times A_3}$$

Індекс можливостей забезпечення освіти:

$$I_{МЗО} = \sqrt[3]{B_1 \times B_2 \times B_3}$$

Індекс можливостей забезпечення зайнятості:

$$I_{МЗЗан} = \sqrt[4]{C_1 \times \frac{1}{C_2} \times \frac{1}{C_3} \times \frac{1}{C_4}}$$

Індекс можливостей соціального забезпечення:

$$I_{МСЗ} = \sqrt{D_1 \times D_2}$$

Інтегральний індекс можливостей збереження людського капіталу:

$$I_{МЗЛК} = \sqrt[4]{I_{МЗЗ} \times I_{МЗО} \times I_{МЗЗан} \times I_{МСЗ}}$$

ЕТАП 4. Оцінювання глибини кризових явищ за системою показників

Інтегральний індекс глибини кризових явищ:

$$I_{КЯ} = \sqrt[6]{\frac{1}{Tr_{ВВП}} \times \frac{1}{Tr_C} \times \frac{1}{Tr_{ВВП}} \times \frac{1}{Tr_{П}} \times Tr_B \times Tr_{Бід}}$$

ЕТАП 5. Розрахунок коефіцієнтів парної кореляції між факторними показниками Інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу та Інтегрального індексу глибини кризових явищ для уникнення мультиколінеарності

ЕТАП 6. Оцінка впливу кризових явищ на можливості збереження людського капіталу

Побудова економетричних моделей оцінки впливу кризових явищ на можливості збереження людського капіталу на макрорівні

Рис. 1. Методологічний підхід до оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи*

*Джерело: розроблено автором

недостатні. За показниками можливостей зайнятості та соціального забезпечення – низькі та дуже низькі, що означає руйнування людського капіталу. Це свідчить про потребу в їх підвищенні, адже збереження людського капіталу є не лише пріоритетним завданням в контексті вирішення актуальних соціальних питань, але й є запорукою економічного розвитку в майбутньому. Для цього потрібна стратегічна орієнтація на забезпечення людського розвитку, добробуту та набуття нових конкурентних переваг, які уможливають збалансований розвиток навіть у кризові та посткризові роки.

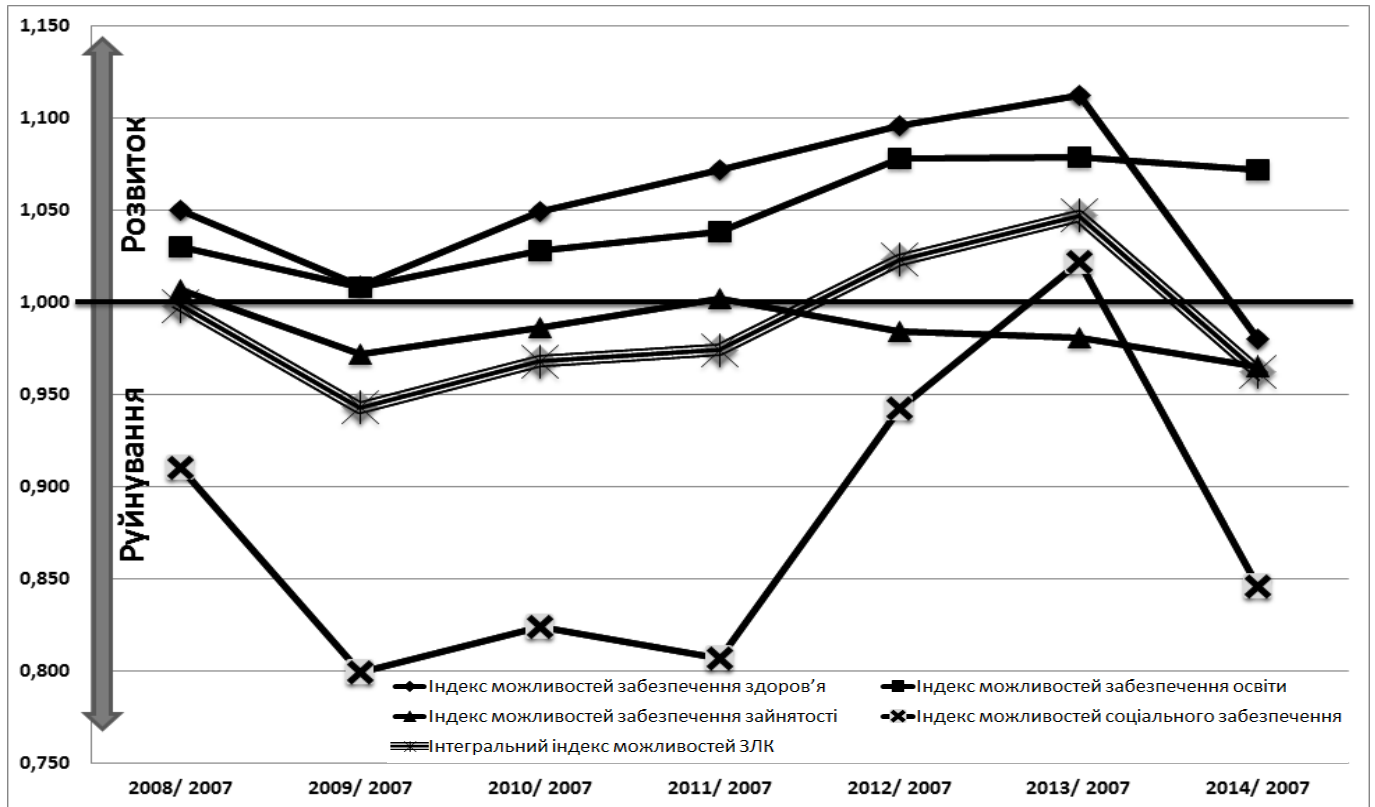

Рис. 2. Динаміка Інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу та його складових в Україні у 2007–2014 рр.*

**Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків*

У системі формування, використання та збереження людського капіталу продуктивна зайнятість відіграє визначальну роль, забезпечуючи не лише генерування фінансових ресурсів, але й затребуваність людського капіталу, подальше зростання його цінності. З усіх напрямів збереження людського капіталу цей є найбільш вразливим, адже можливості продуктивної зайнятості в нашій країні постійно зменшуються, що є наслідком дії як глобальних причин, так і внутрішньої кризи. Тому лише невелика частка економічно активного населення України має можливості продуктивної зайнятості. Корупція в країні загалом і у сфері зайнятості зокрема також помітно заважає ефективному використанню, а відтак – збереженню людського капіталу.

Для визначення характеру впливу кризових явищ на можливості збереження людського капіталу в роботі було проведено оцінювання їхньої глибини (рис. 3), особливостей та тенденцій їх перебігу в сучасних умовах. Визначено, що соціально-економічна криза 2008–2009 рр. мала значні негативні наслідки та була обумовлена

впливом глобальних кризових явищ, системними деформаціями у функціонуванні світової економічної системи. Після нетривалого і нестійкого посткризового періоду 2010–2012 рр. відбувся черговий етап кризи – розпочавшись із політичної, вона поступово перетворилася на масштабну соціально-економічну й політичну та ускладнилася воєнним конфліктом. Сучасний етап кризи (2014–2016 рр.) є надзвичайно руйнівним для економіки України, адже кризові явища вже охопили всі сфери життя. Варто відзначити, що соціально-економічна, політична та військова кризи значною мірою взаємопов’язані й взаємообумовлені, їхні негативні наслідки мають взаємопосилювальний ефект, що суттєво ускладнює антикризове управління.

Результати оцінювання глибини кризових явищ за Інтегральним індексом свідчать, що у 2009 р. криза була дуже сильною, у 2010–2012 рр. відбулось послаблення, у 2013 – поступове наростання кризових явищ, у 2014–2015 рр. – крайнє їх загострення. Прогноз динаміки Інтегрального індексу глибини кризових явищ в Україні показав, що його значення передбачається на рівні 1,604 у 2015 р. та 1,693 у 2016 р. Таким чином, відповідно до розробленої нами шкали оцінювання, передбачається дуже сильний вплив кризових явищ у найближчій перспективі.

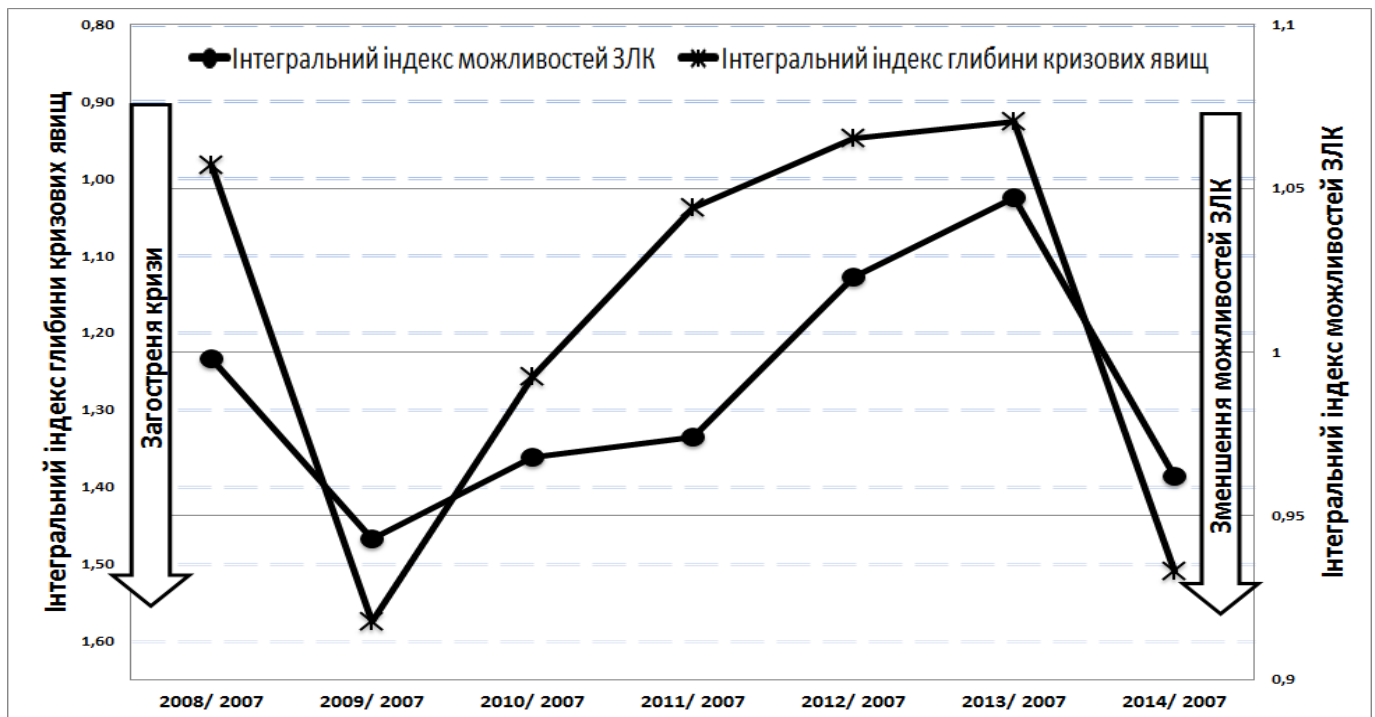

Рис. 3. Динаміка Інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу та глибини кризових явищ в Україні у 2007–2014 рр.*

*Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

Результати проведеного аналізу свідчать, що кризові явища дуже суттєво впливають на можливості забезпечення зайнятості та соціального забезпечення населення, адже одним із найбільш руйнівних наслідків кризи є зростання безробіття, зменшення можливостей для продуктивної зайнятості, а це в подальшому призводить до маргіналізації населення, зростання «нової бідності» та інших негативних наслідків, що посилює тиск на систему соціального забезпечення, одночасно зменшуючи її можливості.

У розділі 3 «Основні напрями формування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу України в умовах кризи» визначено концептуальні основи формування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в Україні; обґрунтовано нормативно-правове, організаційно-економічне, соціальне та фінансово-економічне забезпечення збереження ЛК в умовах кризи.

Для зменшення негативного впливу кризових явищ на процеси формування, використання, розвитку та збереження людського капіталу в роботі запропоновано дієвий соціально-економічний механізм, у якому реалізуються основні процеси управління людським капіталом (рис. 4). Такий механізм дозволить об'єктивно аналізувати, оцінювати та планувати потреби у фінансових ресурсах, оптимізувати потоки їх формування та використання. Соціально-економічний механізм ЗЛК в умовах кризи ми визначаємо як систему елементів та процесів, які включають нормативно-правове, організаційно-економічне, соціально-економічне та фінансово-економічне забезпечення й спрямовані на створення в країні сприятливих умов для життя, розвитку, навчання і трудової реалізації людей.

У структурі соціально-економічного механізму ЗЛК в умовах кризи виокремлено чотири блоки, в рамках яких реалізуються мета і завдання функціонування цього механізму – нормативно-правове, організаційно-економічне, соціальне та фінансово-економічне забезпечення.

В умовах системної соціально-економічної, політичної та військової кризи, що продовжується і набуває нових рис на тлі реформування соціальної сфери, ефективність і соціальна спрямованість якого поки залишаються досить дискусійними, удосконалення нормативно-правового забезпечення збереження людського капіталу може проводитися шляхом реалізації заходів, які потребують відносно невеликих обсягів ресурсів. У рамках нормативно-правового забезпечення ЗЛК в умовах кризи можна виокремити такі напрями: розробка та реалізація державної програми збереження людського капіталу як стратегічного ресурсу відновлення та розвитку національної економіки; оновлення трудового законодавства і соціально-трудова відносин у частинах, що стосуються ЗЛК; запровадження державного моніторингу індикаторів людського капіталу; імплементація кращої міжнародної практики вирішення питань ЗЛК та ін.

Досягнення мети та реалізація завдань функціонування соціально-економічного механізму не можливі без відповідного організаційно-економічного забезпечення, яке було б спрямоване на узгодження окремих аспектів управління процесами збереження людського капіталу на макроекономічному та регіональному рівнях. Організаційно-економічне забезпечення ЗЛК в умовах кризи об'єднує: стратегічну орієнтацію на розширення можливостей для продуктивної зайнятості; формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом; узгодження діяльності всіх соціальних інститутів, що стосується ЗЛК; формування системи охорони здоров'я, зорієнтованої на збереження людського капіталу; створення умов для розвитку регіональних ринків праці, збереження професійних навичок населення; формування дієвої системи державної підтримки малого та середнього бізнесу та ін.

Принципи побудови: системність, комплексність, цілісність, адаптованість, адаптивність, науковість, зовнішня обумовленість
Мета: збереження національного людського капіталу в умовах кризи, формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом, об'єднання та узгодження всіх аспектів соціально-економічної політики, що стосуються питань збереження людського капіталу, створення в країні сприятливих умов для життя, розвитку, навчання і трудової реалізації людей.
Завдання: формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом; узгодження діяльності всіх соціальних інститутів, що стосується ЗЛК; розробка та реалізація державної програми збереження ЛК; оновлення трудового законодавства і СТВ в питаннях збереження ЛК; отримання релевантної інформації щодо індикаторів ЛК; імплементація кращої міжнародної практики вирішення питань збереження ЛК; формування системи охорони здоров'я, орієнтованої на збереження ЛК; створення умов для розвитку регіональних ринків праці, збереження професійних навичок населення; формування дієвої системи державної підтримки малого та середнього бізнесу; підвищення рівня соціальної відповідальності роботодавців та держави; встановлення справедливого рівня державних соціальних стандартів.

Соціально-економічний механізм збереження людського капіталу в умовах кризи

<p>Нормативно-правове забезпечення</p> <ul style="list-style-type: none"> – розробка та реалізація державної програми збереження людського капіталу як стратегічного ресурсу відновлення та розвитку національної економіки; – оновлення трудового законодавства і соціально-трудових відносин, що стосуються збереження ЛК; – запровадження державного моніторингу індикаторів людського капіталу; – імплементація кращої міжнародної практики вирішення питань збереження людського капіталу та ін. 	<p>Організаційно-економічне забезпечення</p> <ul style="list-style-type: none"> – стратегічна орієнтація на розширення можливостей для продуктивної зайнятості; – створення умов для розвитку регіональних ринків праці, збереження професійних навичок населення; – формування дієвої системи державної підтримки малого та середнього бізнесу; – формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом; – узгодження діяльності всіх соціальних інститутів, що стосується збереження людського капіталу; – формування системи охорони здоров'я, зорієнтованої на збереження людського капіталу та ін. 	<p>Соціальне забезпечення</p> <ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня соціальної відповідальності роботодавців та держави; – встановлення справедливого рівня державних соціальних стандартів; – забезпечення соціальної справедливості у сфері зайнятості; – імплементація міжнародних норм у сфері охорони праці, промислової безпеки та ін. 	<p>Фінансово-економічне забезпечення</p> <ul style="list-style-type: none"> – реформування системи пенсійного забезпечення; – боротьба з корупцією на всіх рівнях; – виведення заробітних плат «із тіні»; – формування недержавних фондів фінансування медичних закладів; – розширення фінансової автономії університетів та ін.
--	--	---	--

Основні напрями дії

Розширення можливостей продуктивної зайнятості	Формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом	Підвищення доступності та якості освітніх і медичних послуг за рахунок пошуку альтернативних джерел фінансування	Імплементація міжнародних норм у сфері охорони праці та промислової безпеки	Запровадження державного моніторингу індикаторів людського капіталу
--	---	--	---	---

Соціально-економічні результати

Зменшення негативного впливу кризових явищ на людський капітал:
зменшення втрат і збереження людського капіталу, зростання можливостей його ефективного використання

Рис. 4. Соціально-економічний механізм збереження людського капіталу в умовах кризи*

*Джерело: розроблено автором

Соціальне забезпечення механізму збереження людського капіталу акцентує увагу на соціальній спрямованості його функціонування, реалізує завдання, які сприятимуть переходу до «людиноорієнтованої», «людиноцентричної» економіки. У рамках соціального забезпечення ЗЛК в умовах кризи необхідне підвищення рівня соціальної відповідальності роботодавців та держави, встановлення справедливого рівня державних соціальних стандартів, забезпечення соціальної справедливості у сфері зайнятості, імплементація міжнародних норм у сфері охорони праці та промислової безпеки та ін.

У час, коли криза набула системного характеру і можливості збереження людського капіталу суттєво знизились та продовжують обмежуватись ще більше, питання пошуку альтернативних шляхів фінансово-економічного забезпечення ЗЛК набуває особливої актуальності та значущості. Саме тому принципово важливим на державному рівні є певною мірою радикальна, докорінна зміна поглядів, підходів до сприйняття значущості соціальної сфери та різних аспектів її фінансування. Вона має розглядатися не як стаття суцільних витрат, а як центр інвестицій у формування, розвиток та збереження людського капіталу. Фінансово-економічне забезпечення об'єднує такі аспекти: реформування системи пенсійного забезпечення; боротьба з корупцією на всіх рівнях; виведення заробітних плат «із тіні»; формування недержавних фондів фінансування медичних закладів; розширення фінансової автономії університетів та ін.

Впровадження запропонованого в роботі соціально-економічного механізму створить умови для позитивної динаміки Інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу в 2016–2017 рр. За нашими розрахунками, це дозволить збільшити значення Інтегрального індексу на + 0,070 пунктів (+ 7,3 %) у 2016 р. та на + 0,078 пунктів (+ 8,0 %) у 2017 р. Цільовим орієнтиром на найближчі кілька років стає значення показника, яке б перевищувало 1, що означатиме прогрес у збереженні, розвитку людського капіталу.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання, яке полягає в поглибленні теоретичних засад оцінювання впливу кризових явищ на процеси формування і збереження людського капіталу, а також в обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо розробки соціально-економічного механізму його збереження в Україні.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновки теоретичного і практичного спрямування, основними з яких є такі:

1. Збереження людського капіталу є важливим соціально-економічним завданням в умовах значного загострення негативного впливу кризових явищ, стрімкого знецінення національної валюти, зниження рівня ділової активності та загального економічного спаду в Україні. Це завдання має вирішальне значення в післякризовій розбудові національної економіки, а також у забезпеченні переходу до «людиноорієнтованої», «людиноцентричної» економіки. Збереження людського капіталу в роботі визначається як запобігання втрат людського капіталу, які можуть виявлятися в скороченні його обсягів, зниженні якості, погіршенні структури, зношенні тощо; як створення в країні сприятливих умов, у яких живе, розвивається,

навчається і працює її населення. Виходячи з такого тлумачення, виокремлено складові формування та збереження людського капіталу на різних рівнях, сформовано теоретичне підґрунтя для оцінювання можливостей ЗЛК в умовах кризи.

2. Розроблений концептуальний підхід до виокремлення складових формування та збереження людського капіталу в умовах кризи передбачає визначення відповідних елементів на різних рівнях за такими вимірами: особисті та ділові характеристики, освіта і професійна підготовка, культура, інституційна інфраструктура. Застосування такого підходу забезпечує врахування впливу кризових явищ на людський капітал шляхом формування інфраструктури його збереження на макrorівні.

3. Визначення та систематизація за групами (глобалізаційних, політичних, економічних, соціальних) чинників впливу кризових явищ на процеси формування, використання та збереження людського капіталу стало основою обґрунтування наукового підходу до оцінювання впливу кризових явищ на можливості його збереження. У межах цього підходу системно об'єднано основні чинники, негативний вплив яких обумовлює зменшення можливостей продуктивної зайнятості населення, падіння доходів, зменшення можливостей підтримання здоров'я, звуження масштабів та зниження рівня якості освіти, погіршення добробуту тощо.

4. Розроблений методологічний підхід до оцінювання можливостей збереження людського капіталу за умов впливу на них кризових явищ ґрунтується на врахуванні ключових чинників, які характеризують можливості збереження здоров'я, освіти, зайнятості та соціального забезпечення. Цей підхід інтегрує шість таких етапів: розробка системи індикаторів оцінки можливостей ЗЛК в умовах кризи; нормування індикаторів, оцінка регіональної варіації інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу; визначення часткових індексів та Інтегрального індексу можливостей ЗЛК; оцінка глибини кризових явищ за розробленою системою показників; розрахунок коефіцієнтів парної кореляції між факторними показниками; оцінювання впливу кризових явищ на можливості збереження людського капіталу. Це дало змогу оцінити можливості ЗЛК, забезпечило наукове підґрунтя для формування дієвого соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в умовах кризи.

5. Проведений аналіз показав, що після кризи 2008–2009 рр. відбувалося поступове, хоча й дуже повільне, зростання можливостей як збереження здоров'я, так і забезпечення освіти. Попри те, що на соціальне забезпечення спрямовувалися (за макроекономічними порівняннями) значні ресурси, фінансування цієї сфери залишалося недостатнім, а можливості збереження людського капіталу за цим напрямом свідчать про його руйнування. З усіх напрямів ЗЛК найбільш проблемний – можливості продуктивної зайнятості, тому саме на вирішення цих питань слід спрямовувати першочергову увагу. Таким чином, можливості збереження людського капіталу в Україні у 2008–2013 рр. за Інтегральним індексом та частковими індикаторами переважно низькі або недостатні, що свідчить про нагальну необхідність їх підвищення та про наявність значних резервів, а також про складну соціально-економічну ситуацію в країні.

6. Визначення впливу кризових явищ на можливості ЗЛК, проведене на основі оцінки глибини кризових явищ, довело, що соціально-економічна криза 2008–2009 рр. і особливо системна криза 2014–2015 рр. мали значні негативні наслідки для людського капіталу та обумовили системні деформації в його функціонуванні та збереженні. Сучасний етап кризи є одним із найбільш руйнівних для економіки України, і особливо – для її соціальної сфери, адже кризові явища, вразивши основу людського капіталу – сферу зайнятості, – вже охопили всі сфери життя суспільства. Більше того, як показав здійснений у роботі прогноз, у 2016 р. триватиме наростання кризових явищ, що посилюватиме таку критичну ситуацію у сфері збереження людського капіталу.

7. Поглиблення кризових явищ в усіх сферах суспільного життя створює нові проблеми та виклики, для подолання яких вже недостатньо окремих короткотривалих заходів або громадських ініціатив. Необхідна побудова соціально-економічного механізму, який забезпечить ЗЛК в умовах кризи, а також формування передумов ефективної взаємодії всіх суспільних інститутів у процесі формування, використання, розвитку та збереження людського капіталу. Такий механізм має створити можливості об'єктивно аналізувати, оцінювати та планувати потреби у фінансових ресурсах, оптимізувати потоки їх формування та використання. Запропонований підхід забезпечує формування дієвого соціально-економічного механізму, спрямованого на визначення і реалізацію пріоритетних напрямів ЗЛК в умовах кризи.

8. Для реалізації мети і завдань функціонування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в умовах кризи в його структурі доцільно виокремити чотири блоки: 1) нормативно-правове забезпечення (реалізація державної програми збереження людського капіталу як стратегічного ресурсу відновлення та розвитку національної економіки; оновлення трудового законодавства; запровадження державного моніторингу індикаторів людського капіталу; імплементація кращої міжнародної практики вирішення питань ЗЛК та ін.), 2) організаційно-економічне забезпечення (розширення можливостей для продуктивної зайнятості; формування інфраструктури антикризового управління людським капіталом; узгодження діяльності всіх соціальних інститутів, що стосується ЗЛК; формування системи охорони здоров'я, орієнтованої на збереження людського капіталу; формування дієвої системи державної підтримки малого та середнього бізнесу та ін.), 3) соціальне забезпечення (підвищення рівня соціальної відповідальності роботодавців та держави; встановлення справедливого рівня державних соціальних стандартів; забезпечення соціальної справедливості та ін.) та 4) фінансово-економічне забезпечення (реформування системи пенсійного забезпечення; подолання корупції на всіх рівнях; виведення заробітних плат «із тіні»; формування недержавних фондів фінансування медичних закладів; розширення фінансової автономії університетів та ін.).

9. Збереження людського капіталу є пріоритетним завданням державного рівня не лише в контексті вирішення актуальних соціальних питань, але й як запорука економічного розвитку. Принципове значення для цього має стратегічна орієнтація на розширення можливостей для продуктивної зайнятості, забезпечення безперервного людського розвитку, зростання добробуту та набуття нових

конкурентних переваг, які забезпечать збалансований розвиток навіть у кризові та посткризові роки. Таким чином, вжиття запропонованих заходів, які є результатом дії соціально-економічного механізму, забезпечить позитивну динаміку Інтегрального індексу можливостей збереження людського капіталу в 2016–2017 рр., однак зростання цього показника буде досить повільним з огляду на чисельні проблеми в усіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Дмитрук С. М. Людський капітал як фактор розвитку та управління підприємством / С. М. Дмитрук // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : у 2 т. – Т. 2. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 51–55 (0,2 д. а.).

2. Дмитрук С. М. Вплив корпоративної культури на формування та використання людського капіталу підприємства / С. М. Дмитрук // Соціально-економічні аспекти промислової політики : зб. наук. праць : у 3 т. – Т. 3. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 252–259 (0,4 д. а.).

3. Дмитрук С. М. Оцінка розвитку та ефективності використання людського капіталу підприємства / С. М. Дмитрук // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : у 2 т. – Т. 2. – Ч. І. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 219–227 (0,5 д. а.).

4. Дмитрук С. М. Фактори впливу на формування людського капіталу підприємства / С. М. Дмитрук // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 219–223 (0,2 д. а.).

5. Дмитрук С. М. Вплив системи оцінки діяльності на використання людського капіталу підприємства / С. М. Дмитрук // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : у 3 т. – Т. 1. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 266–270 (0,3 д. а.).

6. Дмитрук С. М. Інвестиції в навчання персоналу як інструмент формування та розвитку людського капіталу підприємства «Юрія-Фарм» / С. М. Дмитрук // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : у 2 т. – Т. 1. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 361–369 (0,5 д. а.).

7. Дмитрук С. М. Вплив людського капіталу на розвиток підприємства / С. М. Дмитрук // Соціально-трудова відносина: теорія та практика : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2014. – № 1(7). – С. 357–361 (0,4 д. а.).

8. Дмитрук С. М. Оцінка впливу кризових явищ на процеси формування і збереження людського капіталу / С. М. Дмитрук // Україна: аспекти праці : науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 2015. – № 2. – С. 47–51 (0,5 д. а.).

у зарубіжному виданні та наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних:

9. Дмитрук С. М. Методичні підходи до визначення можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи / С. М. Дмитрук // Соціально-трудова відносина: теорія та практика (Google Scholar). – К. : КНЕУ. – 2015. – № 1(9). – С. 266–276 (0,6 д. а.).

10. Дмитрук С. М. Формування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в умовах кризи / С. М. Дмитрук // Бізнес-Інформ (Ulrichsweb

Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РИНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible). – 2015. – № 5. – С. 59–64 (0,8 д. а.).

11. Грішнова О. А. Людський капітал в умовах кризи: оцінка і пошук можливостей збереження / О. А. Грішнова, С. М. Дмитрук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. (РИНЦ, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar) Серія. Економіка. – К. : Київський університет, 2015. – Вип. 5(170). – С. 11–16 (1,1 д. а., особисто автору належить 0,6 д. а.: досліджено вплив кризи на можливості збереження людського капіталу в Україні, визначено напрями зменшення негативного впливу кризових явищ).

12. Дмитрук С. Н. Финансово-экономическое обеспечение сохранения человеческого капитала в условиях кризиса / С. Н. Дмитрук // Экономика. Управление. Право : электронный научный журнал. – 2015. – № 3(60). – С. 26–30. – Режим доступа: [http://www.economy-management-law.com/files/2015/EML /3\(60\)may-june/esj_eml_2015-3\(60\)_Dmitruk_SN.pdf](http://www.economy-management-law.com/files/2015/EML /3(60)may-june/esj_eml_2015-3(60)_Dmitruk_SN.pdf) (0,5 д. а.).

в інших наукових виданнях:

13. Дмитрук С. М. Мотивація персоналу до якісної праці в сучасних організаціях / С. М. Дмитрук // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта» – Харків : НТУ «ХПІ», 2012. – С. 219–221 (0,1 д. а.).

14. Дмитрук С. М. Вплив кризових явищ на процеси формування та збереження людського капіталу / С. М. Дмитрук // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку регіонів: інноваційна діяльність і управління проектами» (24–25 квітня 2015 р.), ГО «Львівська економічна фундація» : в 2 ч. – Львів : ЛЕФ, 2015. – Ч. 2. – С. 49–52 (0,3 д. а.).

15. Дмитрук С. М. Кризи в Україні у 2008–2015 рр.: Передумови та наслідки для людського капіталу / С. М. Дмитрук // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (30 квітня 2015 р.). – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 18–21 (0,3 д. а.).

16. Дмитрук С. М. Основні напрями формування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в умовах кризи / С. М. Дмитрук // Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Трансформація соціально-трудої сфери: сучасні виклики, тенденції, доміанти інноваційного розвитку»; (м. Київ, 2–6 листопада 2015 р., КНЕУ) – Режим доступу: <http://stvua.com/wp-content/uploads/2015/10/Dmitruk.doc> (0,2 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Дмитрук С. М. Соціально-економічний механізм збереження людського капіталу в умовах кризи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2016.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального науково-практичного завдання, яке полягає в поглибленні теоретичних засад оцінювання впливу кризових явищ на процеси формування і збереження людського капіталу, а також в обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо розробки соціально-економічного механізму його збереження в Україні.

Представлено сучасне розуміння сутності категорії «людський капітал», визначено поняття «збереження людського капіталу». Виокремлено складові формування та збереження людського капіталу в умовах кризи на різних рівнях. Визначено чинники впливу кризових явищ на процеси формування та збереження людського капіталу та розроблено методологічні основи оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи.

Проведено аналіз чинників, які впливають на можливості збереження людського капіталу на макрорівні в умовах кризи. Оцінено можливості збереження людського капіталу в умовах кризи в Україні на основі розробленої системи індикаторів. Здійснено оцінку глибини кризових явищ та їх впливу на можливості збереження людського капіталу.

Визначено концептуальні основи формування соціально-економічного механізму збереження людського капіталу в Україні. Обґрунтовано нормативно-правове, організаційно-економічне, соціальне та фінансово-економічне забезпечення його збереження в умовах кризи. Визначено пріоритетні напрями збереження людського капіталу в сучасних кризових умовах.

Ключові слова: людський капітал, збереження людського капіталу, чинники впливу кризових явищ, оцінювання можливостей збереження людського капіталу в умовах кризи, соціально-економічний механізм.

АННОТАЦІЯ

Дмитрук С. Н. Соціально-економічний механізм збереження людського капіталу в умовах кризи. – Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – Демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2016.

В диссертационной работе дано теоретическое обобщение и предложено новое решение актуальной научно-практической задачи, которая заключается в углублении теоретических основ оценки влияния кризисных явлений на процессы формирования и сохранения человеческого капитала, а также в обосновании практических рекомендаций по разработке социально-экономического механизма его сохранения в Украине.

Представлено современное толкование сущности категории «человеческий капитал», определено понятие «сохранение человеческого капитала» как предотвращение потерь человеческого капитала, которые могут проявляться в сокращении его объемов, снижении качества, ухудшении структуры, износе и тому подобное; как создание в стране благоприятных условий для жизни, развития, учебы

и работы ее населения. Исходя из такого толкования, были выделены составляющие формирования и сохранения человеческого капитала на разных уровнях, сформированы теоретические основы для оценки возможностей сохранения человеческого капитала в условиях кризиса.

Выделены составляющие формирования и сохранения человеческого капитала в условиях кризиса на разных уровнях по таким измерениям: личные и деловые характеристики, образование и профессиональная подготовка, культура, институциональная инфраструктура. Применение такого подхода обеспечивает учет влияния кризисных явлений на человеческий капитал за счет формирования инфраструктуры его сохранения на макроуровне.

Определены факторы влияния кризисных явлений на процессы формирования и сохранения человеческого капитала и разработаны методологические основы оценки возможностей сохранения человеческого капитала в условиях кризиса. Этот подход включает в себя шесть этапов: разработка системы индикаторов оценки возможностей сохранения человеческого капитала в условиях кризиса; нормирование индикаторов, оценка региональной вариации интегрального индекса возможностей сохранения человеческого капитала; определение частичных индексов и интегрального индекса возможностей сохранения человеческого капитала; оценка глубины кризисных явлений по разработанной системе показателей; расчет коэффициентов парной корреляции между факторными показателями; оценка влияния кризисных явлений на возможности сохранения человеческого капитала. Это позволило оценить возможности сохранения человеческого капитала, обеспечило научную основу для формирования действенного социально-экономического механизма сохранения человеческого капитала в условиях кризиса.

Проведен анализ факторов, влияющих на возможности сохранения человеческого капитала на макроуровне в условиях кризиса. Оценены возможности сохранения человеческого капитала в условиях кризиса в Украине на основе разработанной системы индикаторов. Определение и классификация по группам (глобализационные, политические, экономические, социальные) факторов влияния кризисных явлений на процессы формирования, использования и сохранения человеческого капитала стало основой обоснования научного подхода к оценке глубины кризисных явлений и их влияния на возможности сохранения человеческого капитала.

Определены концептуальные основы формирования социально-экономического механизма сохранения человеческого капитала в Украине. Такой механизм должен позволить объективно анализировать, оценивать и планировать потребности в финансовых ресурсах, оптимизировать потоки их формирования и использования. Предложенный в работе подход обеспечивает формирование действенного социально-экономического механизма, направленного на определение и реализацию приоритетных направлений сохранения человеческого капитала в условиях кризиса. Обосновано нормативно-правовое, организационно-экономическое, социально-экономическое и финансово-экономическое обеспечение сохранения человеческого капитала в условиях кризиса. Определены приоритетные направления его сохранения в современных кризисных условиях.

Ключевые слова: человеческий капитал, сохранение человеческого капитала, факторы влияния кризисных явлений, оценка возможностей сохранения человеческого капитала в условиях кризиса, социально-экономический механизм.

ANNOTATION

Dmitruk S. M. Socio-economic mechanism of human capital preservation in the crisis. – Manuscript.

The dissertation for obtaining of scientific degree of candidate of economic sciences on the specialty 08.00.07 – Demography, economy of labour, social economy and politics. – SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman» – Kyiv, 2016.

The dissertation shows theoretical generalization and gives new solutions of a current scientific and practical task, which is to deepen the theoretic principles of assessing the impact of the crisis on the development and preservation of human capital, as well as justification of practical recommendations for the development of the social and economic mechanism of conservation in Ukraine.

The modern understanding of «human capital» category meaning is presented, and the concept of «preservation of human capital» is defined. The thesis determines the components of the formation and preservation of a human capital in the crisis at different levels. Also it shows the impact factors of the crisis on the development and preservation of a human capital and the methodological basis of an assessment of the preservation opportunities of the human capital in the crisis.

The analysis of the factors influencing the possibility of human capital preservation at the macro level in the crisis. The possibility of preserving the human capital in the crisis in Ukraine was reviewed on the basis of the developed indicators. The assessment of the crisis depth was done and estimated its impact on the possibility of human capital saving.

The conceptual bases of the socio-economic mechanism of human capital preservation in Ukraine were formed. Also the regulatory, organizational, economic, socio-economic, financial and economic support of its safety in a crisis was grounded. Finally the priority areas of its preservation were determined in the current crisis.

Keywords: human capital, human capital preservation, impact factors of the crisis, evaluation of the preservation opportunities of the human capital in times of a crisis, socio-economic mechanism.